

Dr hab. Renata Frączek, prof. UKEN

Uniwersytet KEN w Krakowie

**Recenzja rozprawy doktorskiej dla
Rady Naukowej
Instytutu Dziennikarstwa i Komunikacji Medialnej
Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach**

Autor rozprawy: mgr Jadwiga Witek

Tytuł rozprawy: Język informacyjno-wyszukiwawczy w systemie komunikacji wizualnej biblioteki akademickiej

Promotor: Prof. dr hab. Wiesław Babik

1. Uwagi wstępne

Recenzowana rozprawa została przedstawiona w jednym tomie składającym się ze streszczeń w języku polskim i angielskim, wstępu, czterech rozdziałów, zakończenia, bibliografii, spisów ilustracji, schematów, wykresów oraz indeksów nazwisk, rzeczowego oraz aneksów (łącznie 286 stron).

2. Dziedzina badań i cel rozprawy

Głównym celem pracy było zbadanie roli języka informacyjno-wyszukiwawczego (JIW) w systemie komunikacji wizualnej (SKW). Głównym przedmiotem badań był

język informacyjno-wyszukiwawczy jako komponent systemu komunikacji wizualnej z perspektywy informatologii i lingwistyki, co jest nowatorskim ujęciem, w mojej ocenie. Ponadto w pracy Autorka opisała, poza częścią teoretyczną, wyniki badań wykonanych w jednej z bibliotek uniwersyteckich. Case study stanowiła CINIBA, czyli Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Akademickiej w Katowicach, gdzie przeprowadzono badania ankietowe i dwa rodzaje eksperymentów. Praca ma zatem charakter teoretyczno-praktyczny. Mimo, że treść pracy koncentruje się wokół języków informacyjno-wyszukiwawczych oraz ich roli w systemie komunikacji wizualnej, to w pracy zostały opisane również inne elementy związane z zagadnieniem. W rozdziale pierwszym System komunikacji wizualnej biblioteki i jego determinanty, Autorka scharakteryzowała terminologię wykorzystywaną w pracy oraz niezbędną dla odpowiedniego rozumienia problemów (komunikacja wizualna i system komunikacji wizualnej), ponadto – Autorka w tym rozdziale skupiła się na użytkownikach bibliotek, a w szczególności omówiła środowisko informacyjne, potrzeby, zachowania i bariery informacyjne (co wydaje się słuszne). Uwzględniła również zagadnienia architektury bibliotek akademickich – oraz pojęcie i problematykę języków informacyjno-wyszukiwawczych w kontekście narzędzi zarządzania przestrzenią biblioteczną. Ta część rozdziału drugiego jest najobszerniejsza, obejmuje strony od 36 do 72. Jest to też niewątpliwie bardzo cenny rozdział, opracowany z należytą sumiennością, w którym Autorka powołuje się na wiele uznanych, zaliczanych już do klasycznej - literatury przedmiotu. Powołuje się na takich autorów jak: Eugeniusz Ścibor, Barbara Sosińska-Kalata, Wiesław Babik, Bożenna Bajor i wielu innych. Poza tymi pozycjami odnaleźć można odniesienia do współczesnej, najnowszej literatury.

Rozdział drugi (s. 73-134) został poświęcony systemowi komunikacji wizualnej na przykładzie Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Akademickiej (CINIBA) w Katowicach. Jak zauważyła Autorka, w chwili otwarcia, Biblioteka ta była jedną z najnowocześniejszych bibliotek w Polsce. Autorka stwierdziła nawet – jedną z najnowocześniejszych w Europie. Zwróciła uwagę na unikatowość systemu komunikacji wizualnej (oczywiście na ówczesne lata). Obecnie zagadnienia wizualizacji informacji, opracowania systemów komunikacji wizualnej zostały ujęte w ogólnym terminie architektura informacji, są przedmiotem wielu badań, a nawet –

kierunkami studiów. Autorka przedstawiła organizację wybranej Biblioteki – jako biblioteki hybrydowej, elementy i komponenty systemu komunikacji wizualnej, cechy funkcjonalne oraz wdrożenie i utrzymanie systemu komunikacji wizualnej CINIBy.

Rozdział trzeci (s. 135-162) to charakterystyka języka informacyjno-wyszukiwawczego w systemie komunikacji wizualnej CINIBy. Autorka odniosła się do definicji języków informacyjno-wyszukiwawczych w odniesieniu do wolnego dostępu (JIW-WD), przy czym Autorka zaproponowała, aby JIW-WD klasyfikować jako podtyp JIW, który znajduje zastosowanie w bibliotece z wolnym dostępem (s. 136). Jest to niewątpliwie cenna uwaga, która determinuje powodzenie nawigowania do zbiorów w wolnym dostępie, a w jakiś sposób uściśla sam kontekst pojęcia. O takim ujęciu JIW wspominali już badacze, np. wspomniana w pracy Jadwiga Woźniak-Kasperek. W kolejnych podrozdziałach pracy, Autorka odwołuje omówioną teorię do realizacji w CINIBie, wskazując, że języki informacyjno-wyszukiwawcze realizują funkcję metainformacyjną, wyszukiwawczą oraz porządkującą (informacyjną). Jak pisze Autorka, są to funkcje o charakterze komplementarnym do funkcji JIW, a należą do nich: funkcja ułatwiająca korzystanie, funkcja komunikowania wizualnego (uczytelnianie) oraz funkcja zarządzania fizyczną przestrzenią biblioteki. Następnie została opisana struktura JIW-WD, który został wykorzystany (opracowany i wdrożony) w CINIBie, omówione zostały wykorzystane znaki graficzne, poziomy stosowanych zdań, gatunki charakterystyk wyszukiwawczych, słownictwo i gramatyka JIW-WD, a także JIW-WD w katalogu OPAC – Integro. Na uwagę zasługuje niewątpliwie podrozdział omawiający JIW w strefach zamkniętych, choćby z tego powodu, że nie jest powszechnie dostępny. W przypadku omawianej biblioteki, jest on kompatybilny z JIW wykorzystywanym w strefie dostępnej dla użytkowników.

Rozdział czwarty (s. 163-242) ma charakter badawczy – powstał po przeprowadzonych analizach i eksperymentach w wybranej bibliotece. Autorka postawiła tezę, że kluczowym składnikiem (elementem) systemu komunikacji wizualnej biblioteki akademickiej jest język informacyjno-wyszukiwawczy. Celem pracy było potwierdzenie tezy na przykładzie Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Akademickiej. Badania, które przeprowadziła wśród użytkowników biblioteki

wykazały w jaki sposób użytkownicy posługują się SKW w procesie korzystania z usług biblioteki. Celem badań było także sprawdzenie w jakim stopniu towarzyszy temu znajomość/świadomość występowania JIW w SKW. Kolejnym celem badania było ustalenie indywidualnego (w tym osobistego i subiektywnego) odbioru SKW przez jego użytkowników. W trakcie badań wykorzystano metody case study, analizę dokumentacji systemu komunikacji wizualnej CINIBy, obserwację, metody jakościowe podczas analizy zebranych wyników, przy czym ankiety przeprowadzono zarówno stacjonarnie, jak i elektroniczne (za pośrednictwem formularza zamieszczonego w Internecie). Grupę badawczą stanowiło 149 osób (120 – ankiety wypełniono stacjonarnie oraz 29 – online). Jednak, nie wszystkie ankiety zostały wypełnione w całości, nie wszyscy użytkownicy zrealizowali dwa ćwiczenia (zapropozowane w ankiecie). Na uwagę zasługuje punkt ankiety, w którym proszono o wskazanie proponowanych zmian i ulepszeń w istniejącym systemie komunikacji wizualnej. Jak pisze Autorka, wskazano między innymi nadmiar informacji, rozbudowany system, nieoczywista kolejność regałów, trudności w lokalizacji własnej na mapie biblioteki. Są to niewątpliwie cenne spostrzeżenia i uwagi użytkowników, które należałoby uwzględnić podczas ewaluacji i doskonalenia SKW.

W podrozdziale 4.6 Autorka zamieściła wnioski i rekomendacje. Jak sama wskazała, wnioski odnoszą się do dwóch kontekstów – ujęcia cech i funkcjonalności SKW oraz użytkowników (co jest niewątpliwą wartością pracy, gdyż każdy system komunikacji wizualnej powinien być skoncentrowany na użytkowniku, odbiorcy, czytelniku). Ten kontekst (odbiorcy) został w sposób wyraźny zaznaczony – poza badaniami ankietowymi, Autorka przeprowadziła również obserwacje własne zachowań użytkowników. Jak też słusznie zauważyła, SKW jest narzędziem, które musi być projektowane już na etapie założeń, prac wstępnych dotyczących aranżacji całego budynku biblioteki (zarówno w sferze fizycznej, jak i wirtualnej). W konkluzji zaznaczono, że teza potwierdzona w pracy została potwierdzona. Treść pracy, sposób zaprezentowania problemów, też, tok rozważań prowadzi do ogólnego wniosku, że cel pracy został w pełni osiągnięty.

Metodyka prowadzonych badań, a także przedstawione wnioski stanowią nowe ujęcie problemu, które nie zostało przedstawione dotychczas w polskiej literaturze.

Zaproponowana tematyka wpisuje się w zagadnienia dziedziny nauk społecznych w dyscyplinie nauki o komunikacji społecznej i mediach.

3. Analiza źródeł.

Wykorzystana bardzo obszerna bibliografia została zamieszczona na stronach 246-258 (zawiera 196 pozycji). Ze względu na tematykę rozprawy Autorka zmuszona była do dokonania selekcji spośród bogatej literatury przedmiotu i podmiotu.

4. Uwagi

Cała dysertacja napisana jest poprawnym językiem, właściwie bez błędów stylistycznych, czy redakcyjnych. Sposób prezentowania myśli, kolejność prezentowanych zagadnień – jest logiczna i przejrzysta, a wybór tematów będących podstawą rozważań kolejnych rozdziałów wydaje się odpowiedni.

Zastanawiam się jednak, czy wartościujące stwierdzenie, Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka w chwili otwarcia była jedną z najnowocześniejszych bibliotek w Europie, a na pewno najnowocześniejszą biblioteką naukową w Polsce (s. 73) nie wymagałoby porównań z innymi bibliotekami w Europie i Polsce. Wydaje się, że uwzględnienie innych ośrodków (przebadanie ich w analogiczny sposób) dałoby szerszy obraz – analizy porównawczej.

Ponadto – czy nie warto było zestawzić i porównać SKW badanej biblioteki z pierwszych lat funkcjonowania do stanu obecnego, czy zaszły jakieś zmiany?

5. Wnioski końcowe

Na podstawie przedstawionej oceny pracy stwierdzam, że:

- Tematyka rozprawy jest aktualna i bardzo ważna. Rozprawa stanowi oryginalne ujęcie podejmowanych zagadnień, jakimi są JIW-WD, czy SKW.
- Autorka rozprawy wykazała się wszechstronną znajomością poruszanych tematów, a także wykazała umiejętność samodzielnego rozwiązywania zagadnień, prowadzenia rozważań oraz wyciągania odpowiednich wniosków.
- Nie mam zastrzeżeń do przyjętej metodologii prowadzonych badań, a przedstawione wnioski wynikają z zaprezentowanych treści. Moja ocena kompetencji Autorki jako badaczki jest pozytywna. Autorka wykazała się znajomością metod badawczych, które odpowiednio dobrała do potrzeb pracy i odpowiednio je zastosowała, ponadto należy docenić kompetencje i doświadczenie praktyczne Autorki, które niewątpliwie miały wpływ na treść i strukturę pracy.

Opiniowaną pracę oceniam pozytywnie, stwierdzam, że odpowiada warunkom określonym w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2003 r. nr 65 poz. 595 z uwzględnieniem późniejszych zmian).

Wnioskuje o dopuszczenie Pani mgr Jadwigi Witek do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Renata Frączek

Kraków, 7 października 2024